

© Тодорова С.М.

3. Каневський О.С. Доктрина розподілу влади: від теоретичної концепції до політико-конституційного принципу 1999 года: автореф. дис. на здоб наук. ступеня канд. політ. наук: 23.00.02 / О.С. Каневський. - Львів. держ. ун-т ім. І.Франка. — Л., 1999. — 19 с.
4. Козьма В. Трансформація політичних інститутів в умовах демократизації [Електронний ресурс] / В. Козьма // Віче. - 2008. - № 2. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/810/>
5. Мартинюк Р.С. Реалізація принципу поділу функцій влади в сучасній Україні: політико-правовий аналіз 2005 года: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. політ. наук: 23.00.02 / Р.С. Мартинюк; Львів. нац. ун-т ім. І.Франка. — Л., 2005. — 20 с.
6. ПолішкарOVA О.О. Політична структуризація в умовах становлення громадянського суспільства в Україні 2002 года: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. політ. наук: 23.00.02 / О.О. ПолішкарOVA; Чернів. нац. ун-т ім. Ю.Федьковича. — Чернівці, 2002. — 18 с. — укр.
7. Скребець О. В. Інститут парламентаризму в контексті досвіду демократичної трансформації сучасних суспільств : дис. на здоб наук. ступеня канд. політ. наук: 23.00.02 / О. Скребець. - В.Таврійський національний ун-т ім. В.І.Вернадського. - Сімф., 2005.
8. Туркіна І.Є. Місце та роль конституційно-судової гілки влади в демократичному політичному процесі 2005 года: автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. політ. наук: 23.00.02 / І.Є. Туркіна. - Одес. нац. юрид. акад. — О., 2005. — 20 с.
9. Яковлев Д.В. Політичні дебати як засіб раціоналізації політичної взаємодії / Д. В. Яковлев // Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. – Одеса : Юридична література, 2009. – Вип. 40. – С. 50–57.

Стаття надійшла до редакції 20.12.2010

Тодорова С. М., асистент кафедри українознавства та лінгводидактики Одеської національної академії харчових технологій.

УДК: 821. 161. 2-1ет : 351. 858 - 026. 452

НАЦІОНАЛЬНА СПРЯМОВАНІСТЬ СУСПІЛЬНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ЛЮДИНИ В КОНЦЕПЦІЇ В. СТУСА

У статті виділяється і досліджується важлива тема філософської творчості В. Стуса – переживання людиною в суспільстві своєї національної сутності.

Ключові слова: нація, національна самосвідомість, патріотизм, трагізм, девальвація, нівелювання особистості.

В статье выделяется и исследуется важная тема философского творчества В. Стуса – переживание человеком в обществе своей национальной сущности.

Ключевые слова: нация, национальное самосознание, патриотизм, трагизм, девальвация, нивелирование личности.

The article highlights and investigates an important issue in Vasyl Stus' philosophical works - experiences of human society in its national essence.

Key words: nation, national consciousness, patriotism, tragedism, devaluation and neutralization of personality.

У період становлення української державності, формування української політичної нації, визначення місця і ролі України в загальноцивілізаційних процесах надзвичайно актуальне значення має національна самоідентифікація особистості, яка визначає загальний моральний рівень індивідуальної і суспільної свідомості. Тому метою статті є дослідження філософських поглядів щодо національних питань в роботах видатного українського поета Василя Стуса.

Дуже важлива тема в філософській творчості В. Стуса – переживання людиною в суспільстві своєї національної сутності. Розуміння повноти й повноцінності національного буття пов'язане для філософа із незалежністю мислення, соціальною активністю, особистісною суверенністю, гармонійною духовною цілісністю («цілий чоловік», «одноцільність людської одиниці»). Найважливіші грані такого розумного одухотвореного існування – праця й боротьба, творчість як найвища особистісна самореалізація, наявність високої мети та самозречене прагнення її досягти. Філософ

вважає, що саме в роботі душі, в душевній муці розкривається зміст особистої причетності до національної долі.

Філософські виміри екзистенціалізму В. Стуса корелюють з національною традицією відповідальності мислителя перед своїм народом. В. Стус вирішував проблему існування (виживання) нації в умовах денациональної політики. Екзистенційна тривога за місце та роль особистості в соціальній системі поєднувалась у Стуса з турботою про зміцнення національної самосвідомості. Український філософ доходить висновку, що нація являє собою суб'єктивний феномен, який окреслює масу людей, що з власної волі бажають створити спільну державність. Визначальною ознакою нації він затверджує відчуття соборної єдності і розуміння спільного майбутнього. Через усвідомлення своєї приналежності до націопростору визначається особистісно-громадянська орієнтація людини.

Сам мислитель був незадоволений станом національного життя тодішньої України. Він бачить, що українська інтелігенція знаходиться між мазепинським патріотизмом і кочубеївським інтернаціоналізмом по-російському, «тобто сповідує філософію меншої чи більшої національної зради» [11; 79].

В. Стус розуміє, що не може повноцінно розвиватися національне дерево, якому відрубали пів крони, оскільки справжніх українських істориків не існувало, добру половину першокласних літераторів було знищено або заарештовано. Тому українська інтелігенція втрачає почуття патріотизму, або він неглибокий і ні до чого не зобов'язує. «Бо на Україні досі не створено патріотичної гравітації. Введена в систему держави, ця інтелігенція не чує жодного обов'язку перед народом, який так і не набув індивідуального обличчя» [11; 90]. Внаслідок цього зростають духовні втрати українства і виникає небезпека для буття нації.

Взагалі, поет-філософ був незвичним обличчям серед націоналістів, для яких природним було возвеличувати свою культуру та історію, перебільшувати їх достоїнства незалежно від їхніх об'єктивних якостей і характеристик. На думку В. Стуса, в цьому якраз і проявляється комплекс неповноцінності пригнобленої нації, її інстинктивне прагнення до самозбереження, до звільнення від гіпнозу чужої культури, бажання необґрунтованими похвалами своєму народу виколотити – «клин клином» – комплекс національної приниженості, яка вкоренилась в душі народу.

В. Стус не допускав розрізнення на ворогів і друзів за національною ознакою. Він був не таким. В його філософській поезії вже вгадувалось те спокійне відчуття живої дійсності, яке характерне для одужуючого від лихоліття народу. Ось як він відповідав на звинувачення в свою адресу: «На вашу думку, я націоналіст. На мою – український патріот, громадянин суверенної української держави... Так, я люблю мій український народ, почуваю себе вірним сином його. Якраз тому я ставлюся з великою пошаною до інших народів. Я ніколи не дозволив собі навіть одним словом образити національну гідність інших» [3; 117].

Табірний та життєвий досвід вказували йому, що найлютішими ворогами України можуть бути свої «перевертні». Уява філософа малює апокаліптичну картину: «замучений, забитий», народ мовчить і тягне імперське ярмо, уже й не сподіваючись кращої долі, совість нації – опозиційна до влади інтелігенція – розсіяна по сибірах, магаданах, колимах і соловках. Лишився на українській землі «погар доль, осмалені хрести», і «блукає мати битим бойовиськом, ламає руки, плаче і клене» [14; 99].

Таке світобачення В. Стуса підтверджується спогадом його друга зі студентських часів В. Дідківського: «Ставлення Стуса до національного питання впливало з його філософії життя. Своє філософсько-національне кредо Василь обґрунтував мені у 1978 році, коли приїздив на похорон батька у Донецьк. Нація – це спосіб існування людства. Інакше, як у формі нації, людство існувати не може. І тому порушення прав нації, а тим більше політика знищення націй (лінгвоцид, етноцид, екоцид) є брутальне порушення прав людини, злочин проти людства. Тому збереження прав нації на існування, захист і боротьба за її нормальне буття (збереження культури, мови, звичаїв) – це є боротьба за збереження людства» [2; 117].

В. Стус вважає вітчизну втраченою. М. Хейфец пише, що «українці все-таки були переможеними. Хай тимчасово, але поки що торжествували їхні вороги, «свині, які задніми ногами відштовхують одне одного від годівниці», як висловився колись В. Стус. Поразка в національній битві утворювала довкола українців поле трагедії, поле підвищеної чутливості до всього, що торкалося національного нерва душі» [1; 259].

Але процес розпаду українського буття зайшов надто далеко. Одних вбивали, інші зрікалися своєї недавно віднайдені далекої невідомої батьківщини під тиском обставин. Комуś ціннішим здавалось власне життя і здоров'я, комуś – дорожчою любов до дружини, дехто не зміг залишити

наприволожає дітей, а інші просто втомилися жити поза суспільством. Своїм відчуттям філософа В. Стус розуміє, що гниття нації можна зупинити саме такими людьми-патріотами, яким він був сам.

Мислитель відчуває, що він інший, він не може стати гвинтиком радянського суспільства, елементом чужої, протиприродної йому структури. В. Стус шукає виходу з допомогою розуму, логіки. Про це ж митець пише і до першого секретаря компартії України П.Ю. Шелеста вже після першого арешту: «Внаслідок багатьох причин соціально-політичного і культурного характеру, національна приналежність українця стає мало не предметом його сорому. Це калічить людину, травмує її морально. Все її рідне минуле стає непотрібним тягарем, більше того – гріхом і мало не тавром... населення самостійної Української радянської соціалістичної держави само відмовляється від своєї мови» [5; 9].

В іншому листі до влади В. Стус стверджує: «Продовжується загальна девальвація цінностей – від курсу карбованця до багатьох економічних, політичних, етичних і естетичних понять. ...Потреба здорового діалогу все зростає. Необхідний референдум з багатьох питань. На жаль, здорове обговорення багатьох питань заборонене. Щоправда, це обговорення ведеться, але в ненормальних умовах – або на закритих партійних засіданнях, або в самвидавівській літературі. А ненормальність умов заважає віднайти істину, вона призводить до того, що навіть віднайдена істина залишаються ненормальною: існуючи тільки для окремих, будучи «таємницею» вона викликає природний опір загалу» [10; 28].

Взагалі, метафізика трагізму В. Стуса не є наслідком лише фізичного тиску на нього, результатом чого стали тюрми й табори. Першооснова цього трагізму криється набагато глибше – в усвідомленні неминучої девальвації та нівеляції людської особистості тоталітарним режимом. Відчуття трагізму до філософа прийшло з осмисленням життєвої позиції, з усвідомленням покликання бути поетом. Тотальна руйнація національних ознак – мови, традицій, культури – супроводжується внутрішнім конфліктом і породжує глибинну субстанцію трагізму.

Протест проти руйнівної політики влади знаходимо в ранньому листі В. Стуса до вже визнаного метра А. Малишка. Його рядки відбивають рефлексивно-трагічне осмислення дійсності та водночас засвідчують, як викристалізується чітка соціально-філософська позиція молодого поета. Зміст листа свідчить про духовне зростання мислителя, про бажання бути гідним землі, яка стала батьківщиною: «Інколи, зосереджуючись на однотипних враженнях від навколишнього, шукаючи кінцевих результатів дуже стрімкого процесу денационалізації значної частини українців, відчуваєш, що це – божевілля, що це – трагедія, якої лише інколи не відчуваєш в силу притаманної нам (як національної риси) байдужості і, може, трохи релігійної віри в те, що все йде на краще» [5; 7].

В листі помітна ще юнацька незрілість, наївність, проте він засвідчує народження непересічної особистості, яка за своєю природою органічно не сприймає насилля та фальші й не дозволяє собі розчинитися в масі знівельованого загалу. На самому початку творчого шляху мислитель мав трагічне відчуття фатальної пов'язаності своєї долі з долею багатостраждальної рідної землі.

Стусову потребу якнайповнішого самовираження підтримувала певна життєва розкутість, пов'язана з бажанням і надією демократичного оздоровлення суспільства, яке ставало б вагомим підґрунтям для розвитку особистості, вселяло надії на гармонійне поєднання людини і держави, зароджувало сподівання вияву високої громадянської цінності кожної людської індивідуальності. За таких умов, відкинувши ідеологічні табу та ерзаці доби, В. Стус вимагає від себе творчої свободи і повноти життєвого самовираження.

З реакції на навколишній соціальний світ виникає бажання поета виокремити себе із аморфної маси тогочасного суспільства, довести, що він – людина мисляча, індивід, особистість. Цьому сприяє його індивідуалістська спрямованість, складність людино- і світовідчуття, вміння шукати достеменно національне, заглиблюючись у витоки народної моралі, естетики, світобачення. Турбота про стан буття і спосіб життя рідної нації, вболівання за долю і майбутнє України вирізняють філософа із середньостатистичної маси.

Для порівняння приводимо згадки одного з діячів «шістдесятників» В.Овсієнка: «Невеличке коло одержимих національною ідеєю людей... після голодомору, війни, репресій, пробуджені провесним вітром..., зігріті батьківською рукою Максима Рильського, – вони ще не розгорнули великого національно-визвольного руху. Вони ще варилися самі в собі, перетягуючи нитки з років 20-х через тридцятилітню пустелю в своє обікрадене сучасне» [6; 141].

Тому, переживши всі ці приниження себе як людини національно гідної, доведений до краю, В. Стус складає заяву про відмову від громадянства. В ній він пише, що «заборона займатися творчою

роботою, постійне приниження моєї людської і національної гідності, стан, за якого я чую себе річчю, державним майном, яке КДБ вписало на своє conto; ситуація, за якої моє почуття українського патріотизму відведено на ранг державного злочину; національно-культурний погром на Україні – все це змушує мене визнати, що мати радянське громадянство є неможливою для мене річчю. Бути радянським громадянином – це значить бути рабом. Я ж до такої ролі не надаюся. Чим більше тортур і знущань я зазнаю – тим більше мій опір проти системи наруги над людиною і її елементарними правами, проти мого рабства. За патріотичним покликанням» [11; 79].

Філософсько-поетична самооцінка В. Стуса в епохальному масштабі – «на всерозхресті» того ще не до кінця перейденого шляху – це найпевніша ознака поета філософського спрямування. Гострота кардинальних буттєвих питань підсилювалася самою реальністю: ще вони, наївні, думали, що гріються в променях «відлиги», як насправді вона переломилася вже в середині шістдесятих. На кожного такого, як В. Стус, уже було заведено «досьє, велике, як майбутнє», потім почалися арешти. Хоча довкола благополучно існувало інше життєрозуміння, «мудрість» якого полягала у вмінні пристосовуватися, «не висовуватися», виживати за будь-яку ціну. Серед таких «патріотів» справді було «сказитись легше, аніж бути собою...» [11; 79]. Тому в філософській ліриці В. Стуса ми можемо бачити постійний, перманентний, нерозв'язний конфлікт, продовжуваний, відновлюваний у кожному новому зіткненні полярних соціокультурних життєрозумінь.

Показово, що творчість В. Стуса, попри її близькість до екзистенціалізму, демонструє характерну рису всієї вітчизняної культури – віру в можливість віднайдення позитивного життєвого орієнтира, яким найчастіше виступає саме національна свідомість. Суто екзистенціалістська тема «втрати ґрунту» як особистісної автентичності гостро постає з усією очевидністю і неминучістю у філософській ліриці мислителя.

На актуальність «проблеми безґрунтянства» вказував і Ю. Шерех. Криза людини ХХ ст., яку традиційно пов'язують з двома світовими війнами, встановленням тоталітаризму в країнах Східної й Центральної Європи, з девальвацією культурних цінностей під тиском технічної цивілізації та з виникненням масового суспільства породила, на думку Ю. Шереха, «безґрунтянство». Для ХХ століття з його суспільними катаклізмами, руйнуваннями міжнародних бар'єрів це питання з питань: «всі історичні процеси нашого часу ніби спеціально спрямовані на те, щоб позбавити людину ґрунту – над нею тяжіє постійний «страх бути здухненим з місця», страх починати все, буквально все знову і спочатку» [16; 390].

На думку Шереха, українське письменство відчуло цю загрозливу тенденцію ще на початку ХХ століття, і саме еміграція є одним з характерних виявів безґрунтянства. Можна з упевненістю стверджувати, що з появою українських правозахисників – літераторів, митців, патріотичної інтелігенції, суспільних діячів народилася в Україні нова людина, людина, яка бунтується, людина з новою духовною свідомістю.

До речі, з діяльністю В. Стуса пов'язаний ще й інший надзвичайно важливий напрям у розвитку української філософської традиції, який обов'язково має бути відзначений. Шевченкова максима «і чужому научайтесь, й свого не цурайтесь» не лише як вираз єдності національного й загальнолюдського, а й як застереження водночас і від національного нігілізму, і від національної «самодостатності», а в цьому зв'язку взагалі філософський погляд на проблеми національної самосвідомості – стали для В. Стуса принциповими істинами, котрі вимагали і впровадження їх у суспільність, і втілення в дії, – що знову ж має якнайбезпосередніший стосунок до дальшого формування української філософської традиції.

В. Стус з упевненістю стверджує, що «... потреба демократизації громадського життя в СРСР, забезпечення вільного розвитку кожному народові й кожному громадянину стає чимраз очевиднішою» [9; 200].

«Одержимість» соціальністю у радянському суспільстві кодувалася в свідомості людей самою політизованою дійсністю, коли народ від низів до верхів мав бути просякнутий одним бажанням – бажанням соціально-економічного поступу, перемоги в змаганні двох суспільно-історичних формацій – соціалізму та капіталізму. І що менше було успіхів у реальній економіці соціалізму, то більше експлуатовалась його ідеологічна компонента, включалися в дію найрізноманітніші агітаційно-пропагандистські важелі.

«Кожне нормальне організоване суспільство залишає людині певний простір індивідуальної свободи. Адже це обов'язкова умова людського існування. При відсутності такої свободи є істоти, але немає людей, особистостей ... – З гіркотою пише В. Стус, і тут же зазначає. – Можна з певністю сказати: чим більший цей простір індивідуальної свободи, тим кращі умови для визрівання соціально

значущої людини. ... Отож, в інтересах нашого суспільства свято оберігати індивідуальні людські права. До таких прав я відніс би право мати світ в собі – право мислити, мати свої переконання, світогляд, характер, звички – ті мінімальні права, які майже не різняться від звичайних здатностей» [7; 38].

Народ із рабства кріпосницького потрапив у рабство колгоспне, і не сам він обирав, наприклад, що читати з літератури, а йому пропонувалася прийнятна література: спочатку в церковно-приходській школі, а далі – в радянській середній школі. В тогочасному Радянському Союзі була витворена така система державності, в якій людина мусить бути рабом, мавпою. Дітей виховує держава. З малих років їх привчають «складати оди рідній КППС». Все зроблено, щоб вони вирости залежними від соціуму людьми й віддано слугували партійній бюрократії. Слова в цій державі – облуда, а люди – зрада. В такому оточенні жили батьки В. Стуса й він сам ріс в таких умовах.

Але філософ свідомий, що потойбіч людського страху існує одвічне трансцендентне начало, але шлях до нього дуже тяжкий. Часом тілесні болі і страждання спричиняють такі переживання, які викликають відчай або психологічну дисгармонію – розладнання психологічної структури. В. Стус намагається не допустити трагічного кінця. Він часто замислюється над глибшою причиною трагічної долі його народу. Свідомість йому ніби підказує, що сучасне – це визрілі наслідки минулого. Адже радянська система – це постійне прищеплювання страху перед «забороненими думками», нав'язування комуністичних стереотипів людській душі.

Тому мислитель вирішує писати у всі інстанції, щоб його почули і спромоглися правильно зрозуміти: «Я боровся за демократизацію – а це оцінили як спробу звести наклеп на радянський лад; мою любов до рідного народу, занепокоєння кризовим станом української культури закваліфікували як націоналізм; моє невизнання практики, на ґрунті якої вирости сталінізм, беріівщина та інші подібні явища, визнали як особливо злобний наклеп. Мої вірші, літературно-критичні статті, офіційні звернення до ЦК КП України, Спілки письменників і до інших офіційних органів, сприйняли як докази пропаганди та агітації» [8; 47].

Але все було марно, адже тоді шляхи суспільного оновлення, які затверджувались рішенням ХХ з'їзду КППС, поступово перекивалися, процеси демократизації суспільства згорталися і під впливом невдалих реформ середини 50-тих – початку 60-тих років, і внаслідок становлення нового культу «верховного вождя» – Микити Сергійовича, а потім – Леоніда Ілліча, суспільство почало розплачуватися за те, що не було створено такого механізму, який би попередив появу нових культів. А саме такі особистості й створили «нову добу на крові і кістках», створили обріхану «загірню комуну», що перетворилася в «загірню комуну», бо загірбають у землю тисячами й мільйонами українців по всій «Гулагівській» території – печорського й інших концентраційних таборів.

Болючі проблеми тогочасної доби геніально відображені у вірші В.Стуса, який він присвятив поетові й літературознавцеві Миколі Зерову, замордованому так, як і філософ пізніше, тими ж самими комуністичними високопоставленими злочинцями: «І знову Вятка, Котлас Усть – / Вим, далі – до Чиб'ю. / Рад-соц-конц-таборів союз, / котрий Господь забув, / диявол теж забув. Тепер / тут править інший бог: / марксист, расист і людожер / один – за трьох. / Москва – Чиб'ю, Москва – Чиб'ю, / погорський концентрак / споруджує нову добу / на крові і кістках» [12; 166].

Радянський режим суворо стежив за «чистотою» творчості всіх митців. Спецслужби люто стежили за тим, щоб підозрілий літератор не надрукував своїх віршів, не виступав перед аудиторією. Вони забезпечували навколо особи культурний вакуум і узаконювали тривіальність і напівправду в умовах напівсвободи. Не кожна творча особистість могла витримати такі умови, багато хто «ламався» під тиском погроз або шантажу.

Мислитель болісно реагував на перекручення принципів національної політики в Україні. Як згадує М. Жулинський, «...мав рацію, сварився, обурювався, протестував... А чи були для цього підстави? Звісно, були. Хіба його вірші «У Мар'їнці стоять кукурудзи», «Йдуть три циганки розцяцьковані», «Безпаспортний, закріпачений в селі...» з'явилися не тому, що їх автор бачив, як почали відкраювати під поріг присадибні ділянки, відбирати домашню худобу і навіть свійську птицю... З одного боку – сміливе викорчовування наслідків зловісного культу особи, з другого – нові адміністративні акції проти тих, хто начебто перебирає міру в критиці, займається «очорнительством»; з одного боку – спроба відновити соціалістичну законність, перебудувати роботу економіки і сільського господарства, скоротити управлінський апарат, позбавити деяких благ керівників різних сфер управління, з другого – авантюрне втручання в мистецькі процеси, прагнення командувати творчою інтелігенцією і т.д.» [4; 422].

В. Стус дійшов істини: ворог, «демон зла» любить (чи вдає, що любить) Шевченка і гопак, він

суголосить з патріотами України, лле фальшиві сльози над її долею, щоб виправдати своє зло, «щоб мовити чеканно: все, ми квити!». Але не можуть бути квітами окупант і гноблений століттями, приспаний фальшивою ідеєю «спільної коліски», жандармсько-гебістського «православія» і «єдинонеділимства» волелюбний народ, кинутий «собирателями русских земель» в кріпацько-колгоспне животіння, у перманентні війни і голодомори, у всесоюзний концтабір, у якому кожний почуває себе в'язнем.

Останнє яскраво звучить у поетичному опрацюванні Стусом політичного анекдоту про трьох українців і Бога: іронія картини «перевиховання» підноситься до вбивчого сарказму, бо за нею занадто прозоро проглядається вся система партійно-гулагівського виховання у всій імперії, перетвореній в суцільний ГУЛАГ. У наборі «переконань» переважають демагогічні гасла і заяви. «Вихователь» з причини власної тупості не може збагнути, що він – один з мільйонів в'язнів великої в'язниці, ім'я якої Радянський Союз. І пригадуються слова Лесі Українки із листа до французької інтелігенції, у якому вона називає Росію найбільшою і найганебнішою тюрмою світу, у якій людина може дійти на край світу, не виходячи з тюрми [15; 160].

Філософа обурює процес вивезення цвіту української нації в Сибіри, Магадани і Колими, що його започаткував після окупації України Петро І, який досяг в ХХ ст. апогею. Більшовицький режим вирішив раз і назавжди покінчити з українським питанням і впровадив політику геноциду в Україні під гаслом зміцнення «дружби народів», що означало повну міксеризацію суспільства: українців масово вивозили на будови комунізму, в концтабори, а в Україну переселяли «інтернаціоналістів» з Росії: «Під кожним під крилом – чужа / чужина. / І даленіє дальня Україна – / Тяжка як жито і як синь ясна. / Дивлюсь – і мало очі не пірву: / невже тобі ні племені, ні роду» [14; 143].

В тих абсолютно нелюдських умовах існування, які витворила дегуманізована тоталітарна соціальна системи, чутливе до будь-якої кривди серце Стуса не витримувало: він усвідомлював, що система поставила своїм завданням зламати, знищити, заставити плазувати кожного, хто потрапив у «сферу її інтересів». У цьому «апокрифічному житті» прихиститись можна лише божевіллям чи смертю. Тому й природними видаються філософсько-поетичні рядки, сповнені безмежної туги, безвиході: «Облітають пісні, облітають жалі, облітають бажання. / Дума – свічка воскова – у мене горить в головах» [14; 163].

Наприкінці, слід зауважити, що шлях до себе, до свого справжнього ества, до розуміння своєї екзистенції поет-філософ проторував через осмислення історії Батьківщини. Характерною ознакою кожного великого мислителя є те, що його творча спадщина є сконденсованою історією культури, її минулого і майбутнього. Адже ще за часів тоталізованого суспільства, задовго до національного пробудження з летаргії безпам'ятства, до відродження історичної пам'яті – В.Стус читав національну історію так, що й сьогодні вражає його варіація «За літописом Самовидця». Задовго до перших нинішніх ще нечисленних паростків національної свідомості, яка протистоїть національному самозамилуванню і самовдоволенню, – він суцільним болем прорік: «...а спробуй, відшукай людину / на всю велику Україну. / Мигочуть тіні з-за плеча. / Безмовні тіні...» [13; 286].

Віддаючись безоглядно своїй долі поета філософського складу, віддаючись самій стихії творчого катарсису, В. Стус сам стає цією долею і тому його поезії стають пророчими.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Василь Стус: в житті, творчості, спогадах та оцінках сучасників / [упор. О. Зінкевич, М. Французенко; ред. О. Зінкевич, М. Французенко].— Балтимор: Торонто:«Смолоскип», 1987.— 615 с.
2. Василь Стус – поет і людина : спогади, статті, листи, поезії / [упоряд. О.Ю. Орач (Комар)]. — К. : 1993. — 399 с. — (Укр. письменник).
3. Василя Стуса «перевиховують» / [ред. Юрій Шевельов, заст. ред. Марта Скорупська] // Сучасність (Література, мистецтво, суспільне життя). — 1979. — Частина 2 (218). — С. 112-115.
4. Жулинський М. Г. Із забуття – в безсмертя (Сторінки призабутої спадщини) / М. Г. Жулинський. — К. : Дніпро, 1990. — С.417-431.
5. Коцюбинська М. Василь Стус у своїх листах / Михайлина Коцюбинська // Вітчизна. — 1995. — №7-8. — С.103-112.
6. Овсієнко В. В. Світло людей : Мемуари та публіцистика : у 2 кн. / В. В. Овсієнко. — К. : Харків , 2005. — Кн.1. — 2005. — 315 с.

7. Стус В. Голові Президії Верховної Ради УРСР О. П. Ляшкові, Секретареві ЦК КПУ Ф. Д. Овчаренкові / Василь Стус // Український вісник : самвидавний журнал з України. — Балтимор-Вінніпег: вид-во «Смолоскип», «Новий шлях». — 1970. — №3. — С.38-40.
8. Стус В. До Президії Верховної Ради СРСР // Погром в Україні, 1972-1979 / Василь Стус ; [упор. Р. Купчинський]. — К. : Вид-во «Сучасність», 1980. — С.47.
9. Стус В. До Президії Верховної Ради СРСР від безневинно репресированого українського літератора Стуса / Василь Стус // Место и время / Михаил Хейфец. — Париж : изд-во «Третья волна», 1978. — С.199-201.
10. Стус В. До ЦК КПУ, до КДБ при Раді Міністрів УРСР / Василь Стус // Український вісник : самвидавний журнал з України. — Балтимор-Вінніпег: вид-во «Смолоскип», «Новий шлях». — 1970. — №3. — С.28-30.
11. Стус В. З таборового зошита / Василь Стус // Сучасність (Література, мистецтво, суспільне життя). — 1983. — Частина 11 (271). — С.78-92
12. Стус В. Твори : у 4 т., 6 кн. (з додатковими 2 т. і 3 кн.) / Василь Стус. — Львів : Просвіта, 1994-1999. — Т.1, кн.1. — 1994. — 432 с.
13. Стус В. Твори : у 4 т., 6 кн. (з додатковими 2 т. і 3 кн.) / Василь Стус. — Львів : Просвіта, 1994-1999. — Т.2. — 1995. — 430 с.
14. Стус В. Твори : у 4 т., 6 кн. (з додатковими 2 т. і 3 кн.) / Василь Стус. — Львів : Просвіта, 1994 — 1999. — Т.3, кн.1. — 1999. — 486 с.
15. Українське слово. Хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ ст. : у 3 т. / [упор. Яременко В., Федоренко Є. ; ред. Погрібний А.]. — К. : Видавництво «Рось», 1994. — Т.1. — 1994. — 687 с.
16. Українське слово. Хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ ст. : у 3 т. / [упор. В. Яременко, Є. Федоренко ; ред. А. Погрібний]. — К. : Видавництво «Рось», 1994. — Т.3. — 1994. — 688 с.

Стаття надійшла до редакції 27.12.2010